

הערבים בישראל: השפעת לשוניות ודרכי רכישת העברית

מיון הבעיות הלשוניות של לומדי עברית מן המגזר הערבי

◀ נמרוד שתיל*

הבעיות של לומדי עברית מן המגזר הערבי רבות מאוד, ועל כן קורס של שנה אחת, המוענק להם במכללה, אינו מספיק. לשון מפותחת היא תוצר חיוני של ההשכלה האקדמית, ועל המדינה להשקיע יותר בעניין זה.

0 מבוא

בשנים האחרונות ניכרת מגמה גוברת של קליטת תלמידים מן המגזר הערבי במוסדות אקדמיים במדינת ישראל. מגמה זו אינה מורגשת באופן שווה בכל המוסדות בארץ. מטבע הדברים היא מורגשת פחות באוניברסיטת בר-אילן, אך מורגשת ביתר-שאת באוניברסיטת חיפה ובמכללות בגליל. מכיוון שאלו אינם מוסדות המיועדים למגזר הערבי, קרי - לשון ההוראה במוסדות אלו היא עברית, הרי שעל בני המגזר ללמוד בשפת המדינה שאיננה לשון תרבותם. במושג לשון תרבות אני מגדיר לא את שפת אמו של האדם אלא את השפה שבה אדם רכש את תרבותו, ולצורך העניין - השפה שבה למד ברוב שנותיו בבית הספר. לדוגמה, שפת אמה של אמי הייתה יידיש, אך שפת תרבותה הייתה פולנית. יש בארץ בני מיעוטים הלומדים בבתי ספר תיכון עבריים, ואז לשון תרבותם היא עברית, כלומר, יש להם יתרון לשוני גדול על רוב אחיהם בתפקודם הלשוני בעברית, אך מנגד יש להם חסר תרבותי גדול בלשון האם שנשארת ברמה ילדותית. תלמידי המגזר הערבי מתקבלים למוסדות אקדמיים על סמך הישגיהם הרשומים בבחינות הבגרות, אך מתברר שהציונים המופיעים בבחינות הבגרות אינם מייצגים את הידע הממשי של התלמיד ובוודאי לא את יכולתו הלשונית הממשית. כדי להתגבר על בעיה זו המכללות מציעות קורסים להבעה עברית. הדברים המובאים כאן מבוססים על ניסיונו של כותב הדברים ועל החומרים שבדק בעצמו.

0.1 הערת השוואה חברתית

בהכללה שאינה גסה מדי, ניתן לראות כי הישגי בוגרי כיתות י"ב במגזר הערבי בעברית נופלים בממוצע במידה רבה מהישגיהם של מיעוטים לשוניים באירופה. כך, למשל, אין להשוות את

* ד"ר נמרוד שתיל הוא מרצה ללשון במכללה האקדמית צפת. רוב מחקריו עוסקים בעברית בת-ימינו, בעיקר בלשון הדבורה, בדגש על שאלות מורפולוגיות.

רמת השליטה בעברית של בוגרי בתי הספר במגזר הערבי עם אלו של בני המיעוטים בצרפת: האלזסיאנים, הברטונים, הבסקים, הפלמים והקורסיקאים. נראה לי כי השוואת גורמים ותנאים עשויה לחדד את ההבנה של הבעיה.

התנאים הקיימים בצרפת

1. קבוצות המיעוט קרובות בתרבותן לקבוצת הרוב. לכולן אותה הדת - נצרות (קתולית לרוב), והן משתייכות לתרבות המערבית.
2. קבוצות המיעוט וקבוצות הרוב מכירות אלה בלגיטימיות של אלה.
3. ברוב המקרים הקבוצות חיות יחדיו כבר כ-1,600 שנה ומכל מקום, מאות לא מעטות (לגבי הקורסיקאים - כ-250 שנה).
4. הקבוצות השונות שייכות למסגרת המדינית של 'האיחוד האירופי', שתכליתה נטרול מתחים אתניים, ובדרך כלל היא מצליחה בכך (למעט המקרה של בלגיה).
5. לשון המדינה שייכת לתרבות 'גדולה', ולכן יש מוטיבציה לרכשה, ולשונותיהם של רוב המיעוטים שייכות ללשון 'קטנה'. לשון 'גדולה' היא, למשל, הלשון הספרדית. כל תוצר של שפה זו, משמע יצירה, תרגום של ספר מדעי או בלטרסטי, מאמר, אתר באינטרנט וכולי, אינו משרת רק את חוג הקוראים המקומיים אלא עשוי לשרת ציבורים רחבים בארצות שונות.
8. לשונות המיעוט אינן לשונות רשמיות במדינה, ועל כן ממילא כל אזרח חייב ללמוד את לשון המדינה כדי לתפקד בה.
9. המיעוטים האתניים מהווים אחוז נמוך (הברטונים 1%, האלזסיאנים 2%, הפלמים, הקורסיקאים והבסקים מהווים יחד 3.5% מאוכלוסיית צרפת).*

התנאים במדינת ישראל

1. שתי הקבוצות, הרוב והמיעוט, שייכות לשתי תרבויות שונות, מערבית ומזרחית (ומכל מקום, רואות עצמן שייכות לשתי תרבויות שונות).
 2. שתי הקבוצות שייכות לדתות שונות.
 3. אחת הקבוצות לפחות מקבלת רק בקושי את הקיום הלגיטימי של הקבוצה האחרת.
 3. ההשתייכות האתנית קשורה בסכסוך לאומי שמקורו על תפיסת לשון הרוב כמייצגת תרבות עוינת.
 4. לשתי הקבוצות הרגלי למידה וחשיבה שונים.
 5. לשון המדינה משקפת תרבות 'קטנה', בעוד לשון המיעוט שייכת לתרבות 'גדולה'. עניין זה עשוי להחליש את המוטיבציה להשתלם (להגיע לשלמות) בלשון המדינה.
 6. לשון המיעוט היא לשון רשמית, ועניין זה עשוי להחליש במובן כלשהו את המוטיבציה להשתלם בלשון הרוב.
 7. המיעוט הוא מיעוט גדול, מעל 20% מאוכלוסיית המדינה, ובתחום הגאוגרפי-פוליטי שבין הירדן והים מהווה קרוב למחצית האוכלוסייה.
- עם זאת, יש לזכור שההבחנות עד כאן הן מכליליות. מן הניתוח שהצגתי מתקבלת תמונה של התבדלות המיעוט אצלנו בהשוואה למיעוטים לשוניים באירופה, אך ידוע שבחברה הערבית בארץ פועלות שתי מגמות מנוגדות: השתלבות מצד אחד והתבדלות מצד שני. המגמה הראשונה בולטת

* אורן נהרי, אטלס אנציקלופדי של העולם, מפה, תל-אביב, תשס"ב, עמ' 206.

יותר במגזר הדרוזי ובמידת מה גם במגזר הנוצרי. מגמת ההתבדלות משתקפת בהתבטאויות של ההנהגה הפוליטית ולעתים גם הדתית, בייחוד בעמדות של נציגי המפלגות הערביות בכנסת. במציאות יש לעתים ניגוד בין ההתבטאויות הבדלניות לבין החיים המשותפים בשטח בתחומים רבים. עד כאן על הרקע החברתי, ועתה נפנה לבעיות הלשון עצמן.

0.1 הגדרת הבעיה הלשונית

הבעיות הלשוניות נובעות מאחת הבעיות החשובות בבלשנות, בעיית 'לשונות במגע'. לבעיה זו יש השלכות רבות במציאות דו-לשונית, הן לחיוב והן לשלילה. כרגע נתמקד בתוצאות הלא רצויות של מגע זה. אדגים: בצרפת קיים המונח franglais - צרפנגלית, שהוא מונח לגנאי, שהרי הוא מציין צרפתית מעורבת באנגלית, שפה שאינה ראויה לשמה בעיני הטהרנים הצרפתים. בהקבלה לכך, בארצנו יש עֵבְרִיּוּת, היינו, עברית מעורבת בערבית, שהוא מקביל למונח שמציין את לשון התרגומים מערבית לעברית של ימי הביניים, העברית המשוערבת. גם מונח זה אינו לשבח. יש גם עֵבְרִיּוּת, היינו ערבית של דוברי עברית, למשל, אלו שהוגים קָל (קאל) כאילו היה קָל (כאל), כמו כותב שורות אלו.

התופעה הזאת היא עניין שניתן לכנותו טבעי. נזכיר כאן את דוברי שפתנו הילידיים שלומדים שנים רבות אנגלית ועדיין מדברים Engbrew - אַנגְרִית. הדבר מתבטא, לדוגמה, בכך שרובם הוגים את זוגות המילים השונות זו מזו כגון eat, it או sheep, ship או is, ease והשיא - sheet, shit, כאילו היו אותה מילה, כלומר הם אינם מבחינים באורך תנועה שונה, כפי שעושים דוברי האנגלית הילידיים. הדבר נובע מן ההרגל הלשוני בלשון האם, לשון המוצא, שמתערב קוגניטיווית בלשון היעד. הסיבה לכך היא שתבניות לשוניות שגובשו בגיל צעיר, עד גיל 5 בערך, נצרבות במוח הדוברים ונשארות קשיחות יחסית וקשות לשינוי.

0.2 מטרת המאמר

מטרת המאמר היא בעיקרה ניתוח שייתן כלים למלמדי הבעה לחניכי המגזר הערבי באקדמיה ואולי גם בבתי ספר תיכוניים. המטרה בניתוח היא לבודד את התופעות כדי להבין, אף על פי שבמציאות הן מופיעות משולבות זו בזו. מטרת ההוראה היא לטפל בבעיות אלו, ואם לא לעקור, הרי לפחות לצמצם את היקפן לרמה נסבלת. נראה לי שכדי לפתח כלים דידקטיים להתמודדות עם הבעיה, צריך להכירה ולהבין את שורשיה. (להצגות קודמות של הבעיה, ראו רשימת מקורות בסוף המאמר.)

1 מיון הבעיות הלשוניות של לומדים מן המגזר הערבי

המיון בהצגת החומר שלפנינו מבוסס על שני ממדים: א. הממד הלשוני, משמע מיון הבעיות ברמת הניתוח הלשוני, כמקובל, מן היחידה הקטנה ביותר, ההגה, אל היחידה הגדולה יותר, היינו המשפט או השיח כולו. ב. ממד הסיבה או, נכון יותר, ממד המוטיבציה לשגיאה. המוטיבציות לתופעות המנותחות מקורן בשלושה גורמים, שהם, לפי סדר חשיבותם: 1. השפעת לשון המוצא על לשון היעד. 2. השפעת לשון היעד הדבורה על לשון היעד הנלמדת. 3. סיבות חוץ-לשוניות: מערכת של סיבות התלויה באישיותו של הלומד, בחברה, בסביבה וכיוצא באלה. עניין זה מתקשר עם ניתוח הסיבות להבדל שבין המצב בישראל לעומת המצב באירופה שהצגתי לעיל.

החומר שעליו מתבססת הצגה זו לקוח מעבודות תלמידים, כולל מבחנים מסכמים שנעשו במכללה שבה אני מלמד. העובדה שחלק גדול מהדוגמאות לבעיות לשוניות נלקח ממבחני הסיום,

מראה שבסיומו של הקורס נותרו עדיין בעיות רבות או שהן קשוחות במידה כזו שחרף הניסיון לעקור הן שורדות. הדבר עשוי להצביע, כך נראה, על כך הזמן שהוקצב לפתרון הבעיות (קורס של 50 שעות) לא ענה על הצרכים.

אשר לארגון החומר: ההפרדה בין רמות הלשון, שבהן מתגלות הבעיות, באה לצורכי ניתוח ואינה קיימת במציאות. במציאות היגד אחד עשוי לכלול בעיות אחדות, ועל כן היגד כזה עשוי להופיע בפרקים שונים, ובכל אחד מהם יהיה בו מיקוד על בעיה אחרת.

2 בעיות בהגה המתבטאות בכתיב

שאלת השאלה: מדוע יש לראות בבעיות הגיית העברית בפי דוברי ערבית בעיה. הרי מטרתנו העיקרית בלימודי ההבעה במוסדות האקדמיים היא להכין את הסטודנט לכתיבת תשובות במבחנים ולכתיבת עבודות סמינריוניות יותר מאשר להתבטאות אורלית. מתי, בכל זאת, יש בעיה בהגיית התלמידים? כאשר בעיות ההגייה עוברות אל ההבעה הכתובה, ובאותו הרגע הן נחשבות לשגיאה. להלן אציג את בעיות ההגייה המשתקפות בבכתב.

2.1 בעיות הנובעות מלשון המוצא

2.1.1 חילופי פ-ב

בעברית יש הבחנות הגאיות (פונמיות) שאינן מצויות בערבית, והדבר תקף לגבי דוברי עברית הבאים אל הערבית. לדוגמה, ההבחנה בין ההגה הפוצץ השפתי-הקולי המסומן אצלנו בסימן ב', ולבין הפוצץ השפתי הבלתי קולי המסומן בסימן פ'. לדוברי ערבית יש נטייה טבעית להגות כל פ' כמו ב'. הדבר מוכר גם בהתאמת שמות ממוצא זר להגייה הערבית: השם פטרוס הותאם לבוטרוס, השם פאולוס הותאם לבולוס והשם פניאס הותאם לבניאס, וכך הוא חדר גם לעברית כשם גיאוגרפי.

הערבוב פ-ב מקורו אם כן בחסר של אחד מבני הזוג חסר בשפת המקור, ולכן חילוף כזה הוא כמעט אוטומאטי בהגייה, כפי שנראה מן הדוגמאות הבאות.
בתרוזיליה, קמון וישר למחבט (=פטרוזיליה).
הכוונה בו לחלוקת העולם (=פה).
נוסעים בבחות זמן (=פחות), להכניס לכובת חולים (=קופת), מוסיקה ראב (=ראפ), לתבל בעצמנו (=לטפל), אנטיקלובדיה (=אנציקלופדיה).

2.1.1.1 תיקון יתר

מעניין לציין כי לעתים יש תופעה של תיקון יתר, כלומר, הלומדים כותבים פ' תחת ב' משום שהם מודעים לבעייתם ואינם בטוחים בהגייתם.
עיתון טוב חייב להיות פעל מספר תפקידים (=בעל).
איך לטפל בפעיה (=בבעיה).
בית שיש פה אלימות (=בו).
לכל הציפור (=ציבור).
פזפוז הרבה זמן מול המערכת הזאת (=בזבז).

2.1.2 חילופי ו-ו

בערבית לא קיים ההגה השפתי-שיני הקולי v, המסומן בלשונונו כו' עיצורית. והדוברים מבטאים

אותו על ידי בן זוגו השפתי-שיני האטום, f. הגייה זו היא בעייתית להבעה כאשר היא עוברת אל הכתב ומיוצגת על ידי פ' תחת ו', כמודגם להלן.
גורם לנו פירוסיים (=וירוסים)

2.1.3 כתיב המושפע מערבית

לעתים משפיעה דרך הכתיבה בשפת המוצא על דרך הכתיבה בשפת היעד, כמודגם:
לא יכולים לוותר עליה. (הכתיב בערבית: עליה, עליה).
להפסיק את הנורמה שלפיהא ... (בערבית קיים צורן דומה: פיהא, فیها [=בתוכה]).
אנחנו שומעים ורואים קולות בצורה טביעית (הכתיב בערבית: טביעה, طبيعة).
זיהום האביר שהוא עולי עם עלית מספר המפעלים.
שניתוח הלב הטיפולים עולי הרבי כסף.
כל אדם טועי -
שלוש הדוגמאות האחרונות - על-פי הכתיב בערבית במילים מקבילות בערבית משורשי ל"י:
עאלי (عالٍ או عالي).
דרך מה שנקרה סנתור (=צנתור) (הכתיב על פי ההגייה בערבית המדוברת).

2.2 בעיות הנובעות מבעיות בלשון היעד

2.2.1 חילופי כתיב: ו-ב

עניין זה נובע משוויון ההגייה בעברית בין ו' עיצורית ובין ב' - לשניהם הגייה אחת, v.
שבולים קצרים (= שרוולים קצרים). *
ויש אנשים ועד התוכנית.
זיהום האביר שהוא עולי עם עלית מספר המפעלים (=האוויר).
חייו לקרוא ולכתוב (=חייב).

2.2.2 חילופי ט-ת

בתרוזיליה, קמון וישר למחבט (=פטרוזיליה, מחבת).
ואין יכולים לוותר עליו (=לוותר).
ולפטור את הבעיה (=לפתור).
בעניין זה נפוץ המצב במילים ממוצא זר: **אנטרנט, תוכנולוגיה, ספורת**.
אנשים לא עושים פעליות או **ספורת** (=ספורט).
שניתוח הלב הטיפולים עולי הרבי כסף (הטיפולים).
לתבל בעצמנו (=לטפל).

2.2.3 חילופי כ-ק

ההגייה הבלתי מובחנת של כ-ק מבלבלת את התלמיד הערבי ולעתים גורמת לבלבול גם במילים שיש להן שורשים מקבילים בערבית, כגון **אלכוהול** (אלקוהול) **מקום** (מכום).
התלמיד שלא ישלם זכר לימוד שלושת אלפים שיכל.

* ייתכן שהדובר לא שמע את הרי"ש ושהמילה נקלטה באוזניו כ- ša: vulim.

מגבילים את העישון במכומות אחרות. *
בעונה הזת לא נשקח החגים; להכניס לכובת חולים; ואם נסתקל, כי זה צריך הרבה קספי;
צריך להיזהר מהתמקרות; אנשים לא מוקרים; המסקורת.

2.2.3 חילופי ס-ש

המסקורת הייתה בחות מסכר המינימום.

2.2.4 חילופי א-ה

א' וה' הם סימנים דו-ערכיים בעברית, משום שהם מסמנים הן עיצור והן תנועה. כתנועה הם עשויים לסמן את אותן התנועות, בעיקר a, אך גם e.
הדבר קורא לפנינו (=קורה).
לא רק במעשנים הפעילים אלה גם במעשנים הסבילים (=אלא).
מטפלים בבעיות כאלא (=כאלה).
דרך מה שנקרה סנתור (=נקרא צנתור).

2.2.5 השמטת אל'ף תנועתית (אם קריאה)

שנת הלימודים הזת (=הזאת)
אם לא התחשבת לזותי הבעיה.
בעונה הזת לא נשקח החגים.
להבי הכנסה טובה (=להביא)
יש דוגמאות לערבוב כתיבי בין לו ובין לא. לעתים מושמטת א' תנועתית: כותבים כדי ומתכוונים לכדאי.

2.2.5.1 הוספת אל'ף תנועתית (אם קריאה)

מתאי שהוא צריך (מתי).

2.2.6 חילופים בהגאים פוצצים

מדובר בהידמות חלקית בקוליות בצורות הגאים. רבים מדוברי העברית הוגים כך, ולכן כך נקלטת ההגייה אצל לומדי השפה ומתבטאת בכתב.
גבישים (=כבישים); יגדישו (=יקדישו)
הוא מזיג (=מזיק) לעיניים.
עושה אותו יותר עמית (=עמיד).
יש לציין שמילים כמו הקדיש, עמיד גזרות משורשים הנמצאים גם בערבית. לכאורה, השורש המשותף היה עשוי למנוע טעויות, אך בפועל, התלמידים שכתבו זאת לא ראו את הקשר עם השורש הערבי.
לעתים יש דווקא כתיב המעיד על דיסימילציה (בידול) של הקוליות בצרור:
התלמיד שלא ישלם זכר לימוד שלושת אלפים שיכל (=שכר-לימוד, שקל).

* המאמר ממיין את השגיאות לפי רמות ניתוח שונות. על כן משפט זה ואחרים יידונו פעם נוספת בפרק הבעיות המורפולוגיות.

2.2.7 השמטת הגה

לעתים הכתיב משקף את הצורה שנקלטה על ידי הלומד מן הלשון המדוברת, לדוגמה:

יושב עם החברים **שך** (=שלך).

זוהי עדות מעניינת לגבי ההגייה בלשון הדבורה. תופעה זו, השמטת הלמ"ד במילת היחס **של** מופיעה כבר במערכון של דן בן אמוץ 'איך לעשות מה' (בקטע 'לייזר בהיכל התרבות' המשקף דיבור ישראלי, עממי ובלתי-פורמאלי מובהק) עוד משנת 1962.* דוברי עברית רבים אכן משמיטים את העיצור בצורה זו. נראה לי שהסיבה היא שהלמ"ד, כהגה קולי, שבוי בין שני הגאים אטומים. הדבר גורם להגייתו הבלתי קולית ולכן הוא אינו נשמע. ייתכן שזוהי גם הסיבה להשמטת רי"ש במילה 'צריך' בלשון הדיבור.

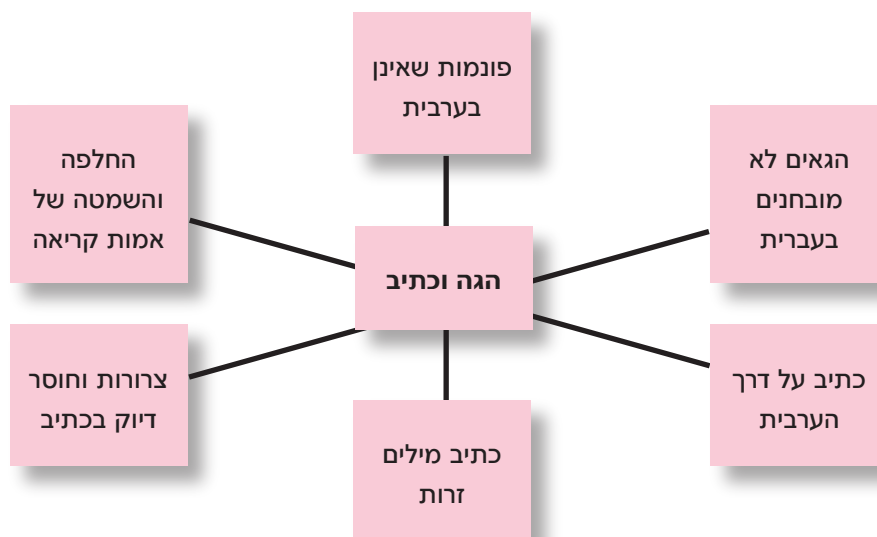
2.3 חוסר ביטחון בהגייה

לעתים הכתיב משקף חוסר ביטחון בהגיית הכותב, המתבטא בעיקר בחוסר דיוק במיקום אמות הקריאה. המוטיבציה לעניין זה מקורה בסוג השלישי: בעיות התלויות באישיות התלמיד, בקשייו האישיים, ביכולתו לזכור, בניסיונו לבדוק (שהרי אלו תוצרים של מטלות עם ספרים וחומרים אחרים פתוחים, כולל מילונים) וכיוצא באלו. והנה דוגמאות:

מוכנית (=מכונית), **לומגרים** (=למגורים), **יוכלים** (=יכולים), **בביעה** הזאת (בבעיה הזאת), וגם **למצאו** וגם **להעולת** אותו (=למצוא, להעלות), בקטע הזה **מודבר** על... (מדובר), **מחוסר** בקרקע (מחסור), **ביתיים** (=בתים), **גיל מוסיים** (=גיל מסוים).

לעתים יש תוספת ניקוד שמעידה על חוסר ביטחון בחוקי בכ"פ. לדוגמה: **רפיבי** משמעות.

תרשים מסכם של עיקר בעיות הכתיב

* אני מודה לפרופ' יהודית רוזנהויז על הערתה בעניין זה.

3 תחום המורפולוגיה

3.1 סיומות הרבים

לעתים מורגשת אצל התלמידים אי ידיעת המין הדקדוקי של מילים שאינן מסומנות מבחינת המין, בעיקר מילים בנקבה שאינן מסתיימות ב-ה' או -ת', אך גם באלו האחרונות נמצא שגיאות. לדוגמה:

קיקרים (=כיכרות); אני מוסיפה עגבנים.

לעיתים יש אי הכרת המין הדקדוקי של שמות לא מסומנים מבחינת סיומת המין, כגון **מקום** (ז') בסיומת רבים-ות, למשל:

מגבילים את העישון במכומות אחרות.

לעתים מוסיפים סיומת ריבוי למילים מופשטות שאינן נוטות: **ידעים, מידעים**. משפט לדוגמה:

היא משקפת לנו את ידעי התלמידים.

3.2 אי-הכרת המין הדקדוקי

עיקר הבעיה היא במילים זכריות בסיומת ת', כגון **צוות, צומת**, ובמילים שריבוי אינו סדיר, קרי: **ים** לשמות זכריים ו-ות לשמות נקביים, או שהמילה בלשון המוצא שונה במינה מאחותה בלשון היעד. דוגמאות:

צוות ההיגוי שהתעסקה בנושא הזה.

מילים שקשורים בפוליטיקה.

במסלול החיים הזו, חלק מחיינו היום יומית (בערבית המילה המקבילה היא ממין נקבה: תיאת - حياة).

3.3 בלבול בין הבניינים

קורה שהתלמיד מכיר את השורש המתאים, כלומר, יש לו תפיסה נכונה של קשרי השורש, אך אין הוא מכיר את הבניין הנכון, כפי שמודגם להלן:

הלב **מפזיר** אותו בכל הגוף.

דברים **שנוזקים** לבני אדם.

כדי **להמניע** את העישון.

יש **לגבל** את הישיבה מול המחשב.

חדר שבהם יכלו **להעשין** בו.

היא **תפגיע** בזרימת החול.

בצורה לא **מקבלת** על הדעת.

אני **התרשמתי** לקורס.

3.4 סיומות הפועל

בערבית המדוברת צורת המדבר בעבר היא בתי"ו חסרת תנועה -t, בניגוד לצורן העברי -ti. למשל: כתבת (=כתבתי). יש דוברי ערבית המעבירים צורן זה מלשון המוצא ללשון היעד. אדגים זאת בדו-שיח הבא:

אני לתלמידתי: 'למה לא היית בשיעור האחרון?'

תלמידתי לי: 'היית'.

3.5 שימוש הצורות

3.5.1 עתיד תחת הווה

בערבית הקרויה ספרותית אין זמן הווה (במדוברת יש הווה נקודתי), וצורת העתיד מכסה גם את ההווה הכללי. לפיכך דוברי ערבית משתמשים לעתים בצורת עתיד תחת הווה, כצפוי. להלן כמה דוגמאות:

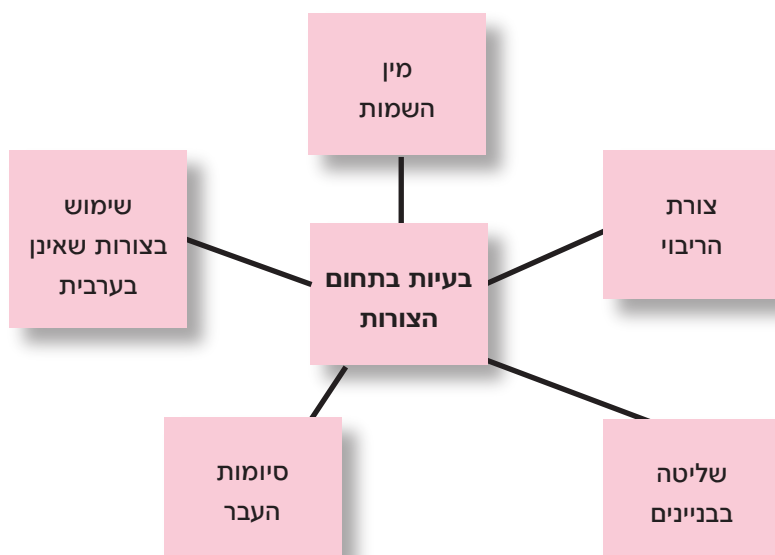
יגדישו את רוב הזמן בצפייה בטלביזיה (= הם מקדישים את רוב הזמן לצפייה בטלביזיה) וגם **יגרמו** תאונות הדרכים לפקקים בכביש. העבודה דרך המחשב **תהיה** מהירה ומדויקת יותר. האנטרנט מלמד אותנו הרבה דברים חשובים שלא **נדע** אותם. ייתכן שהניסיונות לתיקון יוצרים בעיות אחרות, בעיות תחביריות, כגון משפט בעל שני נושאים, מעין משפט ייחוד, כבדוגמה הבאה:
הלשון הנקייה היא באה למנוע פגיעה...
לפי הניתוח המוצע כאן, המאמץ למנוע צורת עתיד, כגון **תבוא**, כפה על הכותב את הצורה 'היא באה' שנוספה לנושא.

3.5.2 עתיד תחת שם הפועל

בערבית לא קיימת צורת שם הפועל ובמקומה משמשת צורת העתיד. למשל, במקום הביטוי העברי 'אני צריך ללכת', קיים הביטוי הערבי 'צריך שאלך' (לאזם ארוח, لازم أروح). זהו מקור לבלבול בין הצורות.
דוגמאות:

ואני לפי דעתי שכל האנשים כדי (=כדאי) להם למען בריאותם **שיפחיתו** בתזונה הלא נכונה. (היינו מצפים כאן לניסוח כגון: וכדאי לאנשים להפחית...).

תרשים מסכם של הבעיות המורפולוגיות:

4 תחביר

4.1 התאם שם העצם ללואיו ולפועל

בערבית קיים הכלל: שמות עצם שאינם מציינים בני אדם מותאמים לפועל וללואים הנוטים כאילו היו שם נקבה במספר יחיד. לפיכך דוברי ערבית נוטים להעביר תכונה זאת לשפת היעד, כפי שמראות הדוגמאות הבאות.

4.1.1 התאם שם העצם לכינוי ולשם התואר

בימים הזאת יש הרבה עיתונים.
בכפר זו יש מרפ'ד גדול.
תנאי הקבלה באוניברסיטאות שבישראל קשה מאוד.
הסיגריה מכילה בתוכה חומרים מסרטנת ומסוכנת הפוגעת בתפקוד הגוף.
למדינת ישראל יש קשרים תיירות עם המדינות הערבית.

4.1.2 התאם שם העצם לפועל

הסיגריה מכילה בתוכה חומרים מסרטנת ומסוכנת הפוגעת בתפקוד הגוף.
הסרטים והתוכניות האלימות במיוחד משפיעה בצורה גדולה על הילדים.
מה תהייה התוצאות?
לכן תהיה היתרונות למכונית יותר מחסרונותיו.

4.1.3 התאם שם העצם לכינוי החבור

אם הוא צופה בתכניות אסור לצפות בה.

4.1.4 התאם שם העצם לנשוא

חברות מפותחות זקוקה ליותר מילים.

4.2 סדר שם עצם ולואי כינוי רומז

בערבית הסדר הוא כינוי-גרעין, למשל, הד'א שיא (هذا شيء, מילולית: זה העניין), הד'ה משכלה (هذه مشكلة, מילולית: זאת הבעיה). סדר זה קיים גם בעברית בסגנונות מסוימים, זה האיש, אותו האיש (בלשון חז'ל), והוא אופייני גם לעברית המשוערבת. בלשון הבינונית בת-ימינו, שלשון הכתיבה האקדמית היא חלק ממנה, צורה זו נראית נטועה שלא במקומה, ולכן אינה רצויה. דוגמאות:

בזה הקטע המחברת מדברת על מי שמלכלך ינקה.

אם לא התחשבת לזותי החוויה.

למה אי אפשר לעשות כזה דבר.

הצורה האחרונה נשמעת גם בפיהם של דוברי עברית ילידים.

4.3 עריכת המשפט

החלקים הבאים מאורגנים לפי שיטת הדגמים היסודיים של העברית: הדגם הפועלי, הדגם השמני, הדגם הישתי והדגם המודאלי.

4.3.1 המשפט הפועלי

בערבית המשפט הפועלי מתחיל מעצם הגדרתו בפועל, כפי שמכיר כל לומד מתחיל: וְצַל מִסָּא אֶמְסַ וְזִיךְ אֶלְחִ אֶרְיָגְיָה... (وصل مسأ أمس وزيراً للخارجية... מילולית: הגיע אתמול בערב שר החוץ... לעומת זאת בעברית הסדר הרגיל הוא נושא (שם) -פועל- משלים: שר החוץ הגיע אתמול בערב... ל...)

אדגים את הבעיה על תוצרים של מטלת תמצית: במשפט הראשון בטקסט המקורי נאמר: 'הממשלה אישרה הקמת שני איים מול חופי תל אביב'. במשימת התמצית הופיע משפט זה כך ב 15% מהעבודות: 'אישרה הממשלה הקמת שני איים'. או: 'אישרה הממשלה על הקמת שני איים'. דוגמאות נוספות:

מתמודדים בתי ספר עם בעיית העישון.

פוגע העישון האנשים המעשנים והאנשים הקרובים.

וגם יגרמו תאונות הדרכים לפקקים בכביש.

4.3.2 המשפט הישותי

ללומדים יש נטייה לנסח את המשפט הישותי (משפט הבעלות) במבנה המתחיל בבעלים, היינו, במבנה שהוא, למעשה, משפט ייחוד. לדוגמה:
כל בן אדם יש טביעת אצבעות שונה על השני.
רוב המדינות בעולם יש להם צנזורה על הצגות קולנוע ותיאטרון.
אישה לומדת אין לה זמן מספיק לטפל בילדים.
יש תלמידים שהם יש להם הפרעות קשב וריכוז.

4.3.2.1 בעיות התאם במשפט הישותי

לעתים נובעות הבעיות מחוקי התאם שונים בין העברית והערבית, כפי שהוסברו לעיל (4.1), ולעתים הבעיות נובעות מחוסר שליטה בלשון. לדוגמה:
אתמול הייתה לחברה שלי מבחן במתמטיקה (כאן יש התאם לנושא ההגיוני של המשפט, חברה).

במקום המכונה היה עשרים פועלים.

לתוכנית הזאת היה מתנגדים רבים.

היה פחות ביתיים ומהם הבית שלנו.

מה תהייה התוצאות? (כאן ההתאמה היא לפי כללי הערבית).

שגיאות מסוג זה מצויות גם בלשון העברית הדבורה ובלשון הכתובה בקרב תלמידים חלשים.

4.3.2.2 אֶת יִתְרָה בִּמְשַׁפֵּט הַיְשׁוּתִי

בעיה זו אין מקורה בלשון המוצא אלא מדרך שימוש לשון היעד בפי דובריה. דוגמה:

ויש את הקול שאומר...

אם בעבר היה לנו רק את החומר של המדינה...

כך יש לו את האפשרות לבחור.

למרות שעשרה שנים כבר יש לו את הרישיון.

* לעניין זה, ראו מאמרה המאלף של ד"ר רוני הנקין, 'יש גם את זה', בלשונות עברית, 38 (תשנ"ד), עמ' 41-54.

4.3.3 המשפט המודלי

המשפט המודלי בעברית בנוי בצורת משפט שגרעינו הפועלי מועצם לצורת שם הפועל וכפוף ליסוד בלתי נוטה המופיע בראש המשפט, כגון **כדאי**, **אפשר** וגם **טוב** (במשפט 'טוב להתעמל'). המשפט המודלי בעברית הוא צורה שאין לה מקבילה מדויקת בערבית, משום שיש בו שימוש בצורת שם הפועל, צורה שאין לה מקבילה בערבית. היעדרו של המבנה בערבית עשוי לגרום לחוסר ביטחון ולבעיות שונות. לדוגמה - ייתור של נשואים, כמודגם כאן:

צריך על המשפחה לדבר בשקט.

צריך על המדינה לתת עונש קשה.

לפיכך **צריך על ההורים** לשמור על הילדים מהחברים הרעים.

מבנה זה מושפע ממבנה מקביל בערבית: **יגב עלא + שם עצם אן יפעל.**

צריך לנו להתרחק מן התוכניות האלה או **נעשה** חסימה להן.

ואני לפי דעתי שכל האנשים **כדי (=כדאי) להם** למען בריאותם **שיפחיתו בתזונה הלא נכונה.** (=לפי דעתי, כדאי לכל אדם להפחית בתזונה לא נכונה).

שגיאות אחרות במשפטים מודליים:

לא מותר לילדים לעשות מה רוצים (כאן יש אי-הכרה מילונית של הצורה **אסור**).

חייב לעשות השינוי הזה (כאן יש בנייה אנלוגית: הוא צריך לעשות: צריך לעשות, הוא חייב לעשות: **חייב לעשות**).

לבנות כבישים חדשים רחבים ובטוחים (=יש לבנות...).

שגיאה מעין זו, כלומר שימוש בשם הפועל לעידוד וזירוז, קיים גם בלשון העברית הדבורה. לדוגמה, רבים מצוים בעזרת שם הפועל (**לקום!**), ויש להניח שזהו מקור הצורה השגויה.

4.3.4 המשפט השמני

כאן יש השפעות של לשון הדיבור הישראלית, המתבטאת בבחירת אוגד 'בלתי רצוי' מבחינת המשלב:

המעשנים הסבילים זה ההפך מהמעשנים הפעילים.

טאבו לשוני זה איסור לשוני.

אוגד זה מזכיר היגדים ידועים בעברית, כגון **'ילדים זה שמחה'**, אך במקרה זה התבטא המחבר, יהושע סובול, במכוון בלשונם של אנשים מעוטי השכלה בני עדות המזרח.

4.4 הצרכה

הצרכה היא דרך הצטרפות מילה, לרוב פועל, אל שכנותיה, לרוב באמצעות מילת היחס המקשרת את הפועל אל מושאו (את, על, ב-, ל- מ-). תחום זה נחשב אידיו-סינקרטי, כלומר, כביכול אין בו חוקיות, ולכל פועל יש כלל (או כללים) משלו. לפיכך יש הרואים בבעיה זו בעיה מילונית. הפתרון לבעיה הוא תרגול מרובה והפניית תשומת הלב להצרכות במהלך קריאת טקסטים.

דוגמאות:

אני ממליצה לכל האנשים **שיחפשו על** משהו יפה (בערבית: **בַּחַת' ען, בַּחַת' ען.** ען דומה ומקבילה ל-על).

כל בן אדם יש טביעת אצבעות **שונה על** השני.

כל בני האדם **התרגלו על** הטלביזיה.

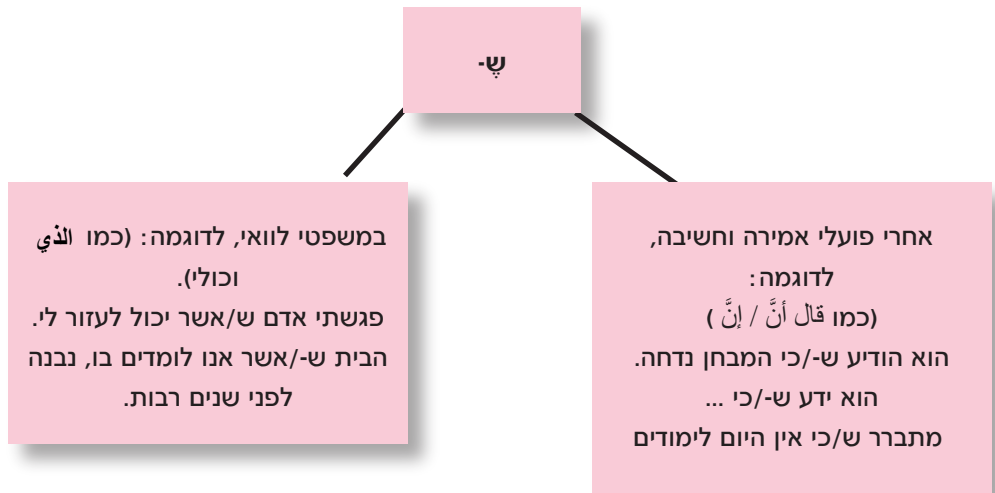
כדי לא להיפגע במחלות.
יגדישו את רוב הזמן בצפייה בטלביזיה.
והלב הוא המנהל על הדם.
התומכים לתוכנית הזו...

בהרבה מקרים השימוש במילת היחס היא בבואה של מילות היחס המוצרכות בערבית בפעלים המקבילים.

4.5 קשרים

בערבית לא קיימים קשרים כלליים כמו ש/אשר. במילים אחרות, הקשר ש- הוא בעל תחום רחב, ששימושו המקבילים בערבית מסומנים על ידי קשרים נפרדים, כפי שמראה התרשים שלהלן (בעמוד הבא). עניין זה עשוי להוליד שימוש שגוי בקשר הזה הן להפרזה והן לחוסר. מקור אחר לשימוש השגוי הם דוברי העברית עצמם הזורעים ש- ברינה בראש כל משפט רענן (ומורי ההבעה נאלצים לקוצרם בדמעה), ולומדי העברית הערבים לומדים מהם. לדוגמה, כתשובה לשאלה, 'למה יש אלימות בדיסקוטקים?', יכולים גם דוברים ילידים לענות באופן לא תקין: 'שאנשים שותים אלכוהול'. השימוש בקשר זה הוא מקרה שהמוטיבציה לחוסר התקינות הלשונית שלו היא כפולה: הן המבנה השונה בלשון המוצא ובלשון היעד, והן דרך השימוש של הדוברים בלשון היעד.

שימושי ש- בערבית

4.5.1 שימושי ש- לא תקינים

4.5.1.1 חסרון ש- בקשרים שונים:

יש בני אדם שמוסרים את טביעת האצבעות שלהם בגלל אף אחד אחר לא ישתמש בזהותם (בגלל תחת כדי ש-). ייתכן כי מקור השגיאה הוא בעובדה שבערבית יש קשרים המשמשים הן לסיבה והן לתכלית, כגון מן שאן).

ועשו כל הדברים הטובים כדי לא ילמדו מהם הילדים (כדי תחת כדי ש-).

4.5.1.2 עודף ש-

המאמר הזה נותן לנו את הבעיה של תלמידי ישראל למה הם כל הזמן עייפים **שזה** בגלל חוסר השינה.

ח'כ מוסי רז טען: **שהתוכנית** בזבזנית.

היכוח על תועלתן ונזקן של בחינות הבגרות **שהן** הופכות את בתי הספר התיכונים לבתי חרושת.

הטענות האלו נובעות מחנופה **שמורים** ופוליטיקאים מבקשים להתחבב על ההמון.

לפי ספן **שהמילה** (סלנג) היא סירוס...

המושג רכיבי משמעות **שזה** אחד מהדרכים שניסו החוקרים להגיע להגדרה ברורה של המשמעות.

יש לציין ששגיאות מסוג זה מצויות גם בהבעתם של דוברי עברית ילידים.

4.5.2 וי"ו החיבור יתרה

בערבית אין מניעה שמילות החיבור להוספה המקבילות לוי"ו החיבור, כגון ו-, וּ-, וְ-, וּ-, וְ-, יופיעו בראש משפט. וְ- משמשת הרבה כמסקנה של הדברים שלפניה. לעומת זאת, בעברית העמדת וי"ו החיבור בראש משפט שמורה לציין המשכיות לוגית יתרה. תבנית זו עוברת הרבה פעמים אל לשונם העברית הכתובה של הלומדים. לדוגמה:

ואת אחוזי העוני בישראל גבוהים **וצריך** להפחיתם.

ושיהיה לכל סוג של אנשים סוג עבודה הראוי למצבם.

צורה בלתי רצויה אחרת הכוללת, בתוכה את וי"ו החיבור, היא הקשר **וגם**, כמודגם להלן:

וגם יגרמו תאונות הדרכים לפקקים בכביש.

4.5.3 עודף כללי בקשרים

לעתים יש עודף כללי בקשרים המראה על חוסר ביטחון וחוסר שליטה בלשון היעד, לאו דווקא בשל מבנה שפת המוצא. לדוגמה:

למרות כל המאמצים שהמשטרה וחברות האבטחה נוקטים, **אך** אין סוף למקרי האלימות.

ומאחר שהמילה זקן מעוררת כיום יחס שלילי, **לכן** השתמשו בשם תחליפי פחות פוגע והוא

המילה קשיש.

4.6 שימוש המילית את-

כאשר דובר שפה אחת נתקל בצורן שאינו בשפתו, הוא עלול, בהעדר שליטה בשפת היעד, לפעול בשני כיוונים: א. להחסיר את הצורן במקום שבו הוא נחוץ; ב. להוסיף אותו במקום שבו הוא יתר או שגוי. דוגמה לכך היא שימוש ה"א הידיעה בקרב עולים מרוסיה זה מקרוב באו. הם עשויים להוציא מקרבם מבעים כגון **'בעל שלי נסע לתל אביב'**. בשם הראשון, בעל, ה"א הידיעה חסרה, ואילו בשם הפרטי תל אביב היא עודפת.

4.6.1 חסרון את-

מכיוון שבערבית לא קיים ציין המושא הישיר המיועד, נוטים הלומדים להחסירו גם בעברית. דוגמאות:

ועשו _ כל הדברים הטובים.

אם נחנך _ הילדים בצורה טובה ונכונה.
בעונה הזת לא נשקח _ החגים.
ותעשיר _ ענף התיירות.

4.6.2 עודף של 'את'.

כאמור, עשוי להיות גם תיקון-יתר, כלומר, הדובר חש חוסר ביטחון, ולכן הוא משלים את החסר בכל מקום. לדוגמה:

ואת השאר חיים מתחת לקו העוני.
ואת אחוזי העוני בישראל גבוהים...
את הגאי המילים הערביות הוחלפו בהגאים הנהוגים בכלל ישראל.
במקרים אלו יש לנו את- לפני הנושא, דבר שנחשב לשגיאה בלשון ימינו.*
לעתים יש את- לפני מושא לא מיודע:
הממשלה אישרה את הקמת שני איים...

4.7 צורות מורכבות: סימן יחס + צורן היידוע

בעברית מיליות היחס הקרויות בכ"ל מתרכבות עם צורן היידוע (ה"א הידיעה) ויוצרות צורן מורכב: **בִּי-, כִּי-, לִי-**. בערבית התרכבות דומה לזו קיימת כאשר צורן היידוע בא לפני עיצורים שניים (בדקדוק הערבי המונח נקרא 'אותיות השמש'), למשל, באל-סיארה, *بِالسِّيَاةِ*, המבוטא בֶּס־סיארה, אך התנִכְּבוֹת זו היא שקופה, כלומר, היא נראית בכתב, לעומת העברית שבה צורן היידוע (ה"א הידיעה) המובלע אינו נראה בכתב. מכאן צומחות שגיאות כגון:

אין לו כסף להבית שלו.
העישון פוגע בהמעשנים הפעילים.
העישון פוגע בהמעשן הסביל.
לפעמים התלמיד פוגע בהתלמיד השני.
הערה: בתקופת ה'השכלה', וגם אצל אליעזר בן-יהודה ואחרים בתקופת ה'תחייה', רווחה התופעה הזאת, אך בימינו יש בכך צרימה או גיחוך, ובעצם חוסר תקינות.

4.8 משפט הזיקה (=פסוקית הלואי)

הכלל בעברית התקנית הוא שמשפט הזיקה מקושר על ידי **ש/אשר**. לעומת זאת, בערבית יש 2 סוגים של משפט זיקה בהתאם ליידוע של השם הזוקק (הגרעין): כשהוא מיודע, המשפט מקושר, ושמו **צֶלָה** (בֶּטָא: סִילָה); **صَلَّة** (=קישור), וכשהוא סתום, המשפט אינו מקושר, שמו **צֶפָה** (בֶּטָא: סִיפָה), **صَفَّة** (=תיאור). עניין זה מקשה על לומדי עברית ערביים. להלן אביא דוגמאות מעבודות תלמידים למשפטי זיקה כשהשם הזוקק אינו מיודע.

אם הוא צופה בתכניות אסור לצפות בה (=אם הוא צופה בתכניות שאסור לצפות בהן).
יש עבריינים עושים דברים לא חוקיים.
יש הרבה אנשים לא מסתכלים על החוק.

* במקרא קיימים מקרים ספורים של את- לפני הנושא. ראו, למשל, א' אבן שושן, **קונקורדנציה חדשה למקרא**, קריית ספר, ירושלים, מהדורה שלישית (תשמ"א), ערך **את-**, מחלקה ד', עמ' 132: 'לפעמים באה "את" לפני הנושא להדגשה; לדוגמה, "את ארבעת אלו ילדו להרפה" (שמואל ב', כא, 22). מהמובאות בקונקורדנציה נראה כי שימוש זה בטל בשישים לעומת שימוש **את** לציון המושא.

יש **מחקרים** אומרים שיש סיכון גבוה.
יש **בתי ספר נתנו** לתלמידים פינות עישון.
מישהו אין לו כסף גונב.
ישראל היא **מדינה** שוכנת בתוך מדינות ערביות.
יש להעיר שגם בעברית יש משפטי זיקה בלתי מקושרים, אך הם קיימים בעיקר בשירה המקראית, המשקפת רובד עתיק של השפה, ובעברית המשוערת - מאותה הסיבה עצמה. בלשון ימינו נחשב משפט כזה לבלתי תקין.

4.9 שימוש המילית מ-

בשפות אחדות יש שימוש שמני של מילית היחס **מן** או מקבילותיה, משמע כתווית המציינת פרטיטיוויות, כלומר חלק מן השלם. בעברית אנחנו מכירים זאת מביטויים כגון **מגדולי החוקרים בארץ**, או מהמשפט שכתב לובה אליאב בספרו: **מטובי בנינו יטבעו בים**. התווית הזאת מסמנת שמדובר בחלק ולא בשלם. בעוד בעברית יש לחפור די עמוק כדי לגלות שימוש זה, בעברית הוא נפוץ ביותר. דוברי ערבית נוטים להשתמש בסימן היחס **מ-** לפני הנושא או כאפוזיציה לו. בחיבורים של תלמידי המגזר אנו מוצאים שימוש המקבל את השראתו משימושה של המילה בערבית. להלן דוגמה מחיבורו של תלמיד לפתיחה של פסקת פירוט.

מהדברים הטובים לטלפון הנייד הם: ...

דוגמאות אחרות:

גם **מהסיבות** הרבות הוא העישון (=בנוסף, אחת מהסיבות הרבות היא העישון).
החופים האלה הם די מזוהמים מכל מיני דברים **מזריקת** פסולת, שפיכת שמן... (=כגון זריקת פסולת).

יש **מהם** טובים ו**מהם** לא טובים (=חלק מהם טובים וחלק מהם לא טובים).

היה פחות ביניים ו**מהם** הבית שלנו (=אחד מהם...).

בתחביר הערבי קיים מבנה הקרוי 'משפט זיקה מהופך': * זהו מבנה שבו השם הזוקק (גרעין הצירוף) מופיע לאחר משפט הזיקה (או פסוקית הלוואי) במבנה: **מא + משפט זיקה + מן + השם הזוקק**. המילית המקבילה בערבית, **מן מן**, קרויה במצב זה מן מבהירה, **مَنْ الْمُبَيَّنَّة**. מבנה זה מועבר לעתים לעברית. לדוגמה:

בעיר הגדולה יש אנשים קונים כל מה הם צריכים מאוכל תרופות ולימודים (=בעיר הגדולה יש אנשים שקונים את האוכל, התרופות והלימודים **שהם צריכים**)
ניתן להזכיר **מהסיבות**: דבר ראשון אכילה ותזונה לא בריאים (= מבין הסיבות ניתן להזכיר).

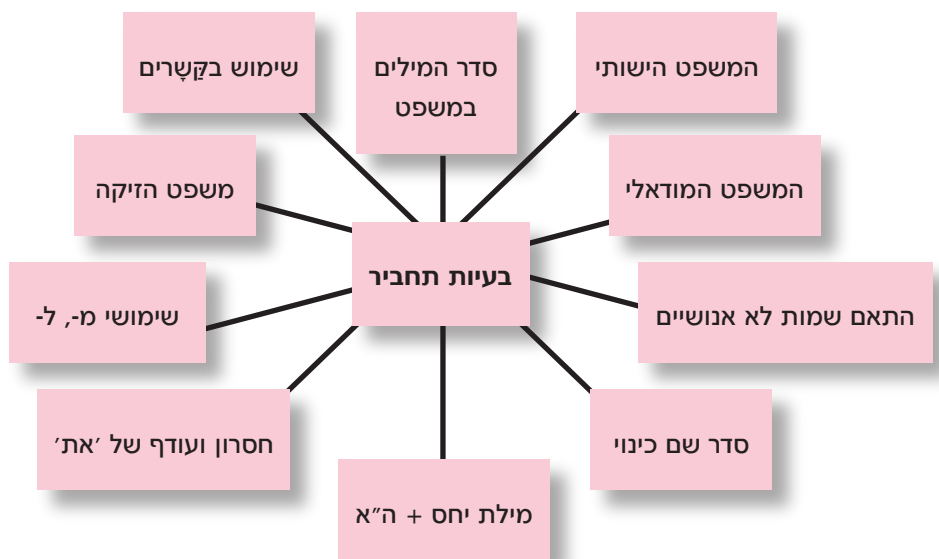
4.10 ל- תחת של

בערבית לא קיימת המילה **של**, אך לציון שייכות משמש סימן היחס **ל-** כמו בעברית המקראית (בן לישוי) וכמו גם במקרים מסוימים בלשון ימינו, למשל: **אב לילד נכה**. בערבית המדוברת יש מקבילות שונות למילה **של**, לדוגמה, **תבע** בדיאלקט הפלסטיני. דוברי ערבית מסוימים משתמשים בסימן היחס **ל-** לציון שייכות מקרים שבעברית בת-ימינו נראים מוזרים.
אני אוהבת לאסוף תמונות **לי** ולמשפחתי (=תמונות שלי ושל משפחתי).
מהדברים הטובים לטלפון הנייד הם: (לטלפון = של הטלפון).

* ראו: ציפי קימלדורף-תבור ונעמי וייסבלט, תרגילים בתחביר ערבי, המכון ללימודים ערביים, תשנ"ט, עמ' 156.

הקמתם לאיים תגרום לנזק בלתי הפיך (לאיים = של האיים).
 והתוצאות לכך (=תוצאות העניין הזה).
 יש הרבה סוגים לדאיקסיס (=של דאיקסיס).
 לכן תהיה היתרונות למכונת יותר מחסרונותיו (=של המכונת).

תרשים מסכם לבעיות בתחביר

5 תחום הלקסיקון

5.1 אטימולוגיה עממית - שימוש על דרך הערבית במילים קרובות

עיקר הבעיה בתחום הזה היא הדואליות של קרבה אטימולוגית בין הלשונות מצד אחד ושונות בשימוש המילים מצד אחר. יש מדוברי הערבית הנוטים להטיל על מילים עבריות את המשמעות של מילים ערביות מקבילות להן בצורה או בשורש. דוגמאות:

החביתה שלי דומה לחביתה של כולם: מתעסקים עם ביצים ועם זית או מרגרינה. (זית במובן 'שמן'. בערבית: זֵית [זֵית במדוברת], زَيْت = שָׁמֶן).

יש הורים שחושבים שהאלימות עוזרת בתרבות של הילדים. זה (האלימות) תלוי במשפחה אם אין לה תרבות יפה (=חינוך טוב). בערבית: תִּרְבִּיָּה תִּרְבִּיָּה = חינוך וגם תרבות).

ההורים הם הרמז של המשפחה (= הם הַסְמָל של המשפחה, הכוונה: הם מייצגים את אופי המשפחה. בערבית: רִמַז - رَمَز, סמל).

אנחנו צריכים לחנך גיל מצוין. (=דור טוב). הגיל החדש אפשר להיות יותר טוב. (בערבית: גִּיל, جِيل = 'דור' וגם 'גיל'). (התפתחות הטכנולוגיה) עזרה לו (לפועל) בזריעה, בתעשייה במשרדות (בערבית: זְרָעָה - زراعة, חקלאות).

וגם הממשלה יש לה **תור** בעניין (=תפקיד) (בערבית **تور** - תור, תפקיד).
 למילה הערבית **דור** הדומה בצלילה למילה העברית **תור**, יש שתי משמעויות בהקבלה לעברית:
 'תור, תפקיד'. השיגאה של דובר הערבית מושפעת מצליל המילה, כלומר, הוא כותב **תור** תחת
תפקיד, אך לא **תפקיד** תחת **תור**, שהרי **תפקיד** אינה דומה בצלילה למילה הערבית **דור**.
 משל מס' 2 (=דוגמה מס' 2), (בערבית: **مَثَل**, **مثَل** - משל, פתגם, דוגמה).

5.2 תרגומי שאילה - בבואות

הדוברים משתמשים במילה עברית בתרגום מילולי של מילה ערבית מקבילה. לדוגמה:
 בסתיו הניירות הופכים לצהוב (=העלים).
 בערבית: **ورق**, **ورق** - **ورق**, **ورق** - **ورق**, וגם: עלה). מונח משותף למושגים 'עלה' ו'**ניר**' קיים
 בשפות רבות כגון צרפתית, איטלקית, יידיש.
 יש הרבה אנשים לא מסתכלים על החוק.
 שימוש זה מושרה מן הערבית, בעיקר מן הערבית המדוברת, במילה **تطلع** פי, **تطلع** פי, -
 'הסתכל בעיון במשהו'.
 לרוץ עם כל העמים ולא לרדוף אחרי מחשבות משנות השישים.
 הכוונה של לרוץ היא 'להתאים עצמנו ל-', והשימוש הזה הוא בבואה של שימוש המילה ג'רה,
جری, שמשמעותו היסודית היא 'זרם, רץ, אירע', אבל הצירוף ג'רה מע, **جری** מע, משמעו 'התאים
 עצמו ל-'. רדף - **ردف**, על פי הערבית: 'הלך בעקבות מישוהו'. במקרה של רדף, הבבואה (או הזרות)
 מורגשת פחות, אך היא קיימת.
 המאמר הזה **נותן** לנו את הבעיה של תלמידי ישראל ...
 אולי יש כאן בבואה של **אתה ב- אתי ב** - 'הביא דבר אל-' וגם 'תיאר, הזכיר'.
 בעניין זה יש להזכיר ביטוי כגון **לזה**, תחת **לכן**, שהוא תרגום מילולי של **لذلك**,
 הוא מוכן לעשות דברים לא הגיוניים ולא **מסורתיים** (=מקובלים). (בערבית **تقليدي** - 'מסורתי'
 וגם 'דבר שאין לערער עליו').

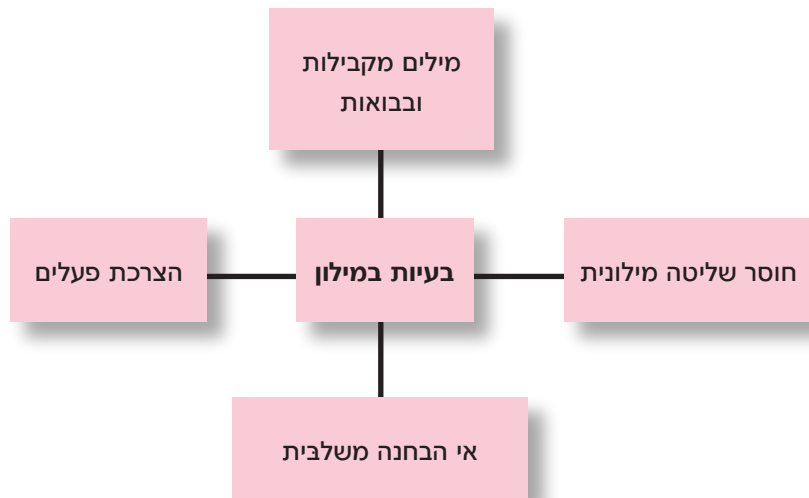
5.3 אי הכרת המשלבים

לומדי עברית בני המגזר הערבי קולטים את העברית דרך הלשון העברית הדבורה במידה רבה יותר
 מאשר דרך הלשון הכתובה. דרך זו יש בה יתרונות בהעשרת הדיבור ובחיזוק הביטחון של הדוברים,
 אך יש בה סכנה של אי-הבחנה בין משלבים. כשאנו עוסקים בחינוך לשוני, מטרתנו היא להכין
 את הסטודנט הערבי לתפקודו ככותב עברית באוניברסיטה או במכללה, וכאן נדרשת הבחנה בין
 משלבים. הנורמה של כתיבה ברמה האקדמית מחייבת הימנעות מבחירה במשלבים נמוכים. אביא
 כמה דוגמאות להמחשת הבעיה.
 לפעמים רואים אותו **בלגן גדול**.
 באינטרנט יש **ים של מידע** ואינפורמציה.
 אם **בא לי** להתקשר עם אדם מחו"ל....
 לעניין זה יש סיבות רבות, בין אם זה **לתפוס ראש** ואפילו כדי להיות **אחד מהחברה**.

5.4 חוסר שליטה מילונית

ומזיקה לכאבים, **ומזיקה** לבזבז כסף (=גורמת).

סיכום בעיות מתחום המילון

6 סיכום

6.1 הכללה דידיקטית

ניתן לראות שעיקר הבעיות בכתב הן במישור המבני, היינו במישור המורפולוגיה ובמישור התחביר, ולכן יש לשים דגש על טיפול בתחומים האלו. בשאר התחומים, הכתיב והמילון, אפשר לטפל באופן נקודתי.

6.2 הכללה חברתית

מהו הדבר העיקרי שבוגר תואר ראשון יוצא עמו מן המוסד להשכלה גבוהה בימינו? בניגוד למה שהיה מקובל לפני כמה עשורים, רוב הבוגרים במכללות וגם באוניברסיטאות אינם יוצאים ממוסדות אלו כיום כפרחי מדע או כחוקרים לעתיד. מטרות אלו מושגות בימינו רק בתארים גבוהים יותר. התשובה הנכונה יותר לשאלה זו - הם יוצאים עם הרגלי חשיבה חדשים ועם כלי המשרת מטרה זו - לשון מפותחת. לפיכך יש להקצות את האמצעים הדרושים לפתרון בעיה זו. כפי שניסיתי להראות, הבעיות של לומדי עברית מן המגזר הערבי רבות מאוד, ועל כן קורס של שנה אחת (50 שעות) אינו מספיק. השכלה אקדמית לבני המגזר הערבים ולבנותיו היא עניין משתלם למדינה. מאחר שהוא משתלם למדינה - היא צריכה להשקיע בו.

מקורות

אבו בכר רפיק (תשס"ה), **עברית בלבוש ערבי, בוגרים ערביים כותבים עברית**. אקדמיית אלקאסמי, באקה אל גרבייה.
דורון דוד (תש"ל), **לשונם העברית של דוברי ערבית בישראל**, חיבור לשם קבלת תואר מ'א. אוניברסיטת בר-אילן.
שוברי יונתן (1975), 'עברית בשידורי הטלוויזיה הירדנית', בתוך: ע' אורנן ובן-ציון פישלר (עורכים), **ספר רוזן** (עמ' 107-112). ירושלים: המועצה להנחלת הלשון.
שחאדה חסיב (התשנ"ח), 'העברית של הערבים בישראל', **לשונונו לעם**, מט, ד: 168-180.